

AZ ÉSZLELÉS REJTÉLYÉRŐL

LAS PALMAS DE GRAN CANARIA, KANÁRI-SZIGETEK, 1978. OKTÓBER 1

Egy tanulmányozó csoportban elmondott beszéd

Buddha 2500 évvel ezelőtt, egy, a deskriptív pszichológiát mesterien alkalmazó előadásában egy érzeteken alapuló módszer segítségével fejtette ki az észleléssel és az észlelést megfigyelő tudattal kapcsolatos egyik legfontosabb problémát. Ez a fajta pszichológia nagyban eltér a hivatalos nyugati pszichológiától, amely inkább a jelenségek magyarázatával foglalkozik. Ha egy pszichológiai témájú tanulmányt veszünk a kezünkbe, láthatjuk, hogy egy adott jelenséghez rögtön egy sor magyarázatot rendelnek, de nem írják le magának a jelenségnek a pontos érzetét. Így aztán a pszichológiai irányzatok – amelyek folyamatosan változó elképzelésekkel és adatokkal dolgoznak, az ismereteik pedig bővülnek vagy szűkülnek – mindig másképp magyarázzák a pszichés jelenségeket. Így ha egy száz évvel ezelőtti pszichológiai tanulmányt veszünk a kezünkbe, sok olyan naiv állítást találhatunk benne, amelyek napjainkban már elfogadhatatlanok. Ez a fajta, saját központ nélküli pszichológia nagyban függ a többi tudományág hozzájárulásától. A tudat jelenségeinek neurofiziológiai magyarázata érdekes, és előrelépést jelent, de nemsokára találunk majd egy újabb, összetettebb magyarázatot. Mindenesetre a tudás a magyarázatok tekintetében fejlődik, de magának a jelenségnek a leírásában ezek a magyarázatok nem hoznak változást. Ugyanakkor ennek a 2500 évvel ezelőtt keletkezett, pontos leírásnak köszönhetően ugyanúgy figyelhetjük meg a szellemi jelenség megjelenését, mintha ez a leírás ma született volna. Egy ma született pontos leírás pedig bizonyára ugyanígy érvényes lesz még hosszú időn át. Ez a leíró, nem pedig magyarázó pszichológia (ami csak akkor ad magyarázatot, amikor feltétlenül szükséges), olyan érzeteken alapszik, amelyek hasonlóak mindenki számára, aki a leírást olvassa vagy hallgatja. Mintha ezeknek a leírásoknak köszönhetően az emberek kortársakká válnának, még akkor is, ha egymástól távoli korokban élnek, és mintha egy térbe kerülnének, még akkor is, ha nagy földrajzi távolságok választják el őket egymástól. Egy ilyen típusú pszichológia elősegíti a kultúrák közeledését (legyenek bármily különbözőek is), mivel nem a különbségeket dicsőíti, és nem is próbálja ráerőszakolni az egyik kultúra saját modelljét a többire. Ez a fajta pszichológia közelebb hozza egymáshoz az embereket, nem tesz különbséget közöttük, ezért értékes hozzájárulás a népek kölcsönös megértéséhez.

Térjünk rá a témánkra! Úgy tűnik, Buddha szakértők egy csoportjával találkozott, és párbeszéd formában fogalmazta meg azt, amit ma „Az észlelés rejtélyeként” ismerünk.

Buddha hirtelen felemelte a kezét, és azt kérdezte az egyik legnevesebb tanítványától:

- Mit látsz, Ananda?

Mértékletes stílusával Buddha mindig precízen kérdezett és válaszolt. Ananda sokkal terjengősebb volt válaszaiban. Így hát Ananda azt mondta:

- *Ó, Magasztos Uram! Látom a Megvilágosodott kezét magam előtt, ahogy becsukódik.*
- *Nagyon jó, Ananda. Hol látod a kezét, és honnan?*
- *Ó, Mester, látom Magasztos Uram kezét, amint ökölbe záródik. Természetesen magamon kívül látom, és önmagamból.*
- *Nagyon jó, Ananda. Mivel látod a kezét?*
- *Mester, természetesen a kezét pontosan a szememmel látom.*
- *Mondd csak, Ananda: az észlelés a szemedben van?*
- *Úgy van, Tiszteletreméltó Mester!*
- *És mondd, Ananda, mi történik, amikor lecsukod a szemhéjad?*
- *Magasztos Mester, amikor lecsukom a szemhéjam, az észlelés eltűnik.*
- *Ez lehetetlen, Ananda. Vajon amikor sötét lesz a szobában, és egyre kevesebbet láatsz, akkor eltűnik az észlelés is?*
- *Úgy van, Mester.*
- *Ananda, amikor a szobában sötét van, és te nyitott szemmel állsz, és nem láatsz semmit, eltűnt az észlelés?*
- *Ó, Magasztos Mester, az unokatestvéred vagyok. Ne feledd, hogy együtt nevelkedtünk, és hogy kiskorom óta nagyon szeretsz, ezért most ne zavarj össze!*
- *Ananda, ha a szoba sötétbe borul, nem látom a tárgyakat, de a szemem továbbra is működik. Így, ha fény van a szemhéjam előtt, akkor látom a fény mozgását, és ha teljes a sötétség, akkor a sötétséget érzem: azaz az észlelés nem tűnik el azzal, hogy lecsukom a szemhéjam. Mondd, Ananda, ha az észlelés a szemben van, és te elképzeled, hogy látod a kezemet, akkor hol látod?*
- *Talán, Uram, a kezedet a szememből elképzelve látom.*
- *Mit akarsz ezzel mondani, Ananda? Azt, hogy a képzelet a szemben van? Ez nem lehetséges. Ha a képzelet a szemben lenne, és a kezemet a fejedben levőnek képzelnéd el, akkor a szemedet hátrafelé kellene fordítanod azért, hogy lásd a fejedben lévő kezét. Ez nem lehetséges. Így tehát fel kell ismerned, hogy a képzelet nem a szemben van. Akkor hol van?*
- *Talán - feleli Ananda - sem a látás, sem a képzelet nem a szemben, hanem a szem mögött van. És mivel a szem mögött van, ha elképzelek valamit, akkor tudok hátrafelé látni, és amikor látok, észlelek, láthatom, ami a szemem előtt van.*
- *A második esetben Ananda, nem a tárgyakat, hanem a szemedet látnád...*

És így folytatódnak ezek a párbeszédok. Az észlelés rejtélyében az érzetek egyre bonyolultabbá válnak, felmerülnek lehetséges megoldások, de egyre erősebb ellenvetések is, amíg Ananda mélyen megrendülve megfelelő magyarázatot kér Buddhától, hogy valójában hogy is van ez a

történet a látással, a képzelettel és a tudattal általában. Habár Buddha nagyon szigorú a leírásaiban, a magyarázataiban hatalmas kitérőket tesz, majd így zárul a Szurangama Szútra e fejezete, amely az egyik legérdekesebb műve ezeknek a tanult embereknek.

Amikor felmutatjuk a kezünket, kívül látjuk, de belülről. Azaz a tárgy a tárgy megfigyelésének pontjától eltérő helyen jelenik meg. Ha a megfigyelési pontom kívül lenne, akkor nem lenne fogalmam róla, hogy mit látok. Következésképpen a megfigyelési pontnak belül és nem kívül kell lennie, és a tárgynak kívül, nem pedig belül. De ha most a kezemet a fejembe képzelem, akkor mind a kép, mind a megfigyelési pont belül van. Az első esetben, amikor a kezét kívül látom, de belülről, úgy tűnhetne, mintha a megfigyelési pont nagyjából egybeesne a szememmel. A második esetben, amikor a kéz belül van, a megfigyelési pont nem esik egybe a szemmel, ugyanis ha a kezemet a fejemen belül jelenítem meg, akkor a szemtől befelé tudom látni, vagy akár a fejem mögül befelé. Láthatom a kezem felülről is, alulról és még sok más helyzetből. Azaz mivel itt megjelenítésről, nem pedig észlelésről van szó, a megfigyelési pont változhat. Ezért a megfigyelési pont, ahonnan a megjelenítés történik, nem a szemhez kötődik.

Ha most elképzelem, hogy a kezem a fejem közepéből elindul a fejem hátulján kifelé, akkor továbbra is a fejem belsejéből képzelem el, csak azon kívül jelenítem meg. Azt gondolhatnánk, hogy a megfigyelési pont egy bizonyos pillanatban kikerül a fejemből. Ez nem lehetséges. Ha például elképzelem, hogy szemből nézem magam akkor azt, aki néz engem, innen tudom megjeleníteni, innen, ahol vagyok. Azt is el tudom képzelni, hogyan nézek ki, mintha onnan látnám magam, ahonnan engem néznek. Még ha bele is helyezkedem a velem szemben lévő képébe, magamból érzékelek, onnan, ahol vagyok. Ugyanígy azt sem mondhatom, hogy amikor tükörben nézem magam, akkor a tükrön belül látom magam, vagy a tükrön belül érzem magam. Én itt vagyok, és nézem magam ott, nem pedig ott vagyok és nézem magam itt. Az ember összezavarodhat, és azt hiheti, hogy mivel a saját, önmagáról kialakított megjelenítésével néz szembe, a megfigyelési pont oda kerül, de ez még ebben az esetben sem lehetséges. Bizonyos kísérleti helyzetekben (például a „csendkamrában”), ahogy az észlelésből származó egyes érzetek lecsökkennek, az éntudat elvész. Amikor elveszítjük az éntudatunkat, amikor megszűnik a taktilis határ mint referencia, akkor néha olyan érzésünk támad, hogy kívül vagyunk, sőt hogy onnan látjuk saját magunkat. De ha figyelmesen megvizsgáljuk az érzetet, akkor megfigyelhetjük, hogy ez a cönesztéziás-taktilis kivetítés valójában nem helyezi az érzetet rajtunk kívülre, hanem arról van szó, hogy nincs pontos tudomásunk az érzet pontjáról, mert a határai elvesztek.

Tehát látom a kezem rajtam kívül és magamból, vagy ha elképzelem, akkor látom a kezem magamban és magamból. Úgy tűnik, hogy ugyanarról a térről van szó. Van egy tér, ahol az általam megfigyelt tárgyak vannak, és amit az észlelés terének nevezhetünk. De van egy másik tér is, amelyben a megjelenítés tárgyai vannak, és amely nem esik egybe az észlelés terével. E

két különböző térben elhelyezkedő tárgyak különböző tulajdonságokkal rendelkeznek. Ha a kezemet nézem, látom, hogy egy bizonyos távolságra van a szememtől. Látom, hogy egyes tárgyknál közelebb van hozzám, másoknál pedig távolabb. Látom, hogy a kézhez, a formájához tartozik egy szín. Még ha hozzá is képzelnék más dolgokat a kezemhez, akkor is az észlelés lenne a meghatározó. Most elképzelem a kezemet. A kezem lehet egy tárgy előtt vagy mögött. A helyzetét bármikor meg tudom változtatni. A kezem egészen összezsugorodhat, de gyakorlatilag ki is töltheti a megjelenítési teremet. A kezem alakja megváltozhat, és ugyanígy a színe is. Így hát a szellemi tárgy elhelyezkedése a megjelenítés terében a szellemi műveleteimtől függ. A külső térben is változhat a tárgyak elhelyezkedése, de nem a szellemi műveleteim révén. Bármilyen erősen képelem is el, hogy ez az oszlop elmozdul, bár ez az elmozdulás a megjelenítésben lehetséges, az észlelés változatlan marad. Óriási különbség van tehát a megjelenített és az észlelt tárgy között, akárcsak a megjelenítés és az észlelés tere között.

Most lecsukom a szemhéjam, és elképzelem a kezemet. Minden rendben, ha a kezemet a fejemben képelem el. De amikor lecsukom a szemhéjam, és visszaemlékszem a kezemre, ami a fejemen kívül volt, akkor hol jelenik meg a kezem most, amikor visszaemlékszem rá? A fejemben jelenítem meg? Nem, a fejemen kívül jelenítem meg. Amikor általam látott tárgyakra emlékszem vissza, hogyan tudok emlékezni rájuk ott, ahol eredetileg voltak, azaz egy külső térben? Mert egy olyan külső tárgyra emlékezni, amely a fejemen belül helyezkedik el, elfogadható. De amikor felidézek egy olyan tárgyat, amely nem a fejemben van, hanem azon kívül, és mivel a szemhéjam csukva tartom, nem láthatom, akkor miféle teret látok? Az általam felidézett tárgyak vagy a fejemben vannak, és én azt hiszem, hogy kint látom őket; vagy amikor lecsukom a szemhéjam, és felidézem a tárgyakat, akkor az elmém kikerül a belső térből a külső térbe. Ez nem lehetséges. Könnyen meg tudom különböztetni a belső tárgyakat a külsőktől. Könnyen meg tudom különböztetni a megjelenítés terét az észlelés terétől, de az érzet zavarossá válik, amikor a tárgyakat ott képelem el, ahol vannak, azaz a belső megjelenítésemen kívül.

Hogyan tudom megkülönböztetni a fejemben megjelenített tárgyat a fejemen kívül megjelenített vagy felidézett tárgytól? Azért tudok különbséget tenni közöttük, mert van fogalmam a fejem határáról. Mi szabja meg ezt a határt? A határt a taktilis érzékelés szabja meg, és a szemhéj taktilis érzékelése az oka annak, hogy megkülönböztetem a belül és a kívül megjelenített tárgyakat. Ha ez így van, akkor a tárgy, amit kint jelenítek meg, nem feltétlenül van kívül, hanem a megjelenítési terem legkülső részén helyezkedik el, és ez adja azt az érzetet vizuális képpé lefordítva, hogy kívül van. De a határ taktilis, nem pedig vizuális.

Olyan erőteljes a megjelenítés hatása, hogy még az észlelést is módosítja. Ha azt a függőnyt nézitek ott hátul, aztán közvetlenül a szemetek elé képzelitek, akkor azt tapasztaljátok, hogy amikor újra a függönyre néztek, kell egy kis idő, hogy a látásotok alkalmazkodjon. Azaz a

függőnyt magatokhoz nagyon közel képzelitek el, s amikor ezt teszitek, a szemetek az elképzelt függönyhöz alkalmazkodik, nem pedig a valódihoz. És fordítva: ha elképzelitek, hogy a függönyön túl, messze láttok egy nagy épületet, és ezután megint a függönyre néztek, a szem újra alkalmazkodik, és azért alkalmazkodik újra, mert azelőtt megváltozott a fókuszpontja; és azért változott meg, mert a szem a képnek, nem pedig az észlelésnek megfelelően határozta meg a távolságot. A kép, a megjelenítés még az észlelést is befolyásolja. Ha ez így van, akkor az észlelés adatai jelentősen módosulhatnak az éppen működésben lévő megjelenítésnek megfelelően. Előfordulhat, hogy a megjelenítéseink rendszere általában nem olyan pontosan alkalmazkodik a világhoz, mint ahogy hisszük. Főleg ha figyelembe vesszük, hogy a megjelenítés terében lévő jelenségek nem esnek egybe az észlelés terében lévőekkel. Mivel tudjuk, hogy a megjelenítések rendszere megváltoztatja az észlelést, az észlelés megjelenítések rendszeréhez képest módosulhat. Amikor azt mondom, hogy „módosul”, nem különleges módosult állapotokról beszélek, hanem az észlelésről általában. Ez súlyos következményekkel jár, mert ha a megjelenítésem egy meghatározott hitrendszernek felel meg, akkor meg fog változni az észlelés külső világával kapcsolatos szemléletem és perspektívám.

Testemet az észlelésnek köszönhetően a tárgyak felé tudom irányítani. De a testemet a megjelenítésemnek köszönhetően is képes vagyok a tárgyak felé irányítani. Ha a tárgyat ahelyett, hogy kívül jeleníteném meg, a fejemen belül jelenítem meg, akkor a cselekvésemet nem tudom a tárgy felé irányítani. Ébrenléti állapotban a szemem nyitva van, a megfigyelési pont a szememmel esik egybe, de nem csak a szememmel, hanem az összes többi külső érzékszervemmel is. Ám amikor a tudatszintem süllyed, a megfigyelési pontom befelé mozdul. Ez azért történik így, mert ahogy a tudatszintem süllyed, a külső érzékszervek észlelési sávja szűkül, és felerősödik a belső érzékszervek észlelése.

Következésképpen, a megfigyelési pont - ami nem más, mint a memória és az észlelés adatainak struktúrája - befelé tolódik, amikor a külső észlelés adatainak száma csökken, a belsőé pedig nő. Ez a megfigyelési pont a tudat szintjének süllyedésével befelé mozdul, aminek az a funkciója, hogy megakadályozza, hogy az álombeli kép a töltését a külső világ felé irányítsa, és a test a külső világ felé mozduljon. Ha az álmainkban felmerülő minden kép a külső világ felé irányuló cselekvést váltana ki, akkor az alvás nem lenne alkalmas a tevékenységek újrendezésére. Ez történik az alvajárás vagy alvászavar esetében, amikor az ember beszél, mozog, forgolódik, és végül felkel és járkal. Ez azért lehetséges, mert a megfigyelési pont ahelyett, hogy befelé mozdult volna el, tovább követi a megjelenítéseket.

Ha a belső tartalmaimmal kapcsolatos problémák következtében a megfigyelési pontom kifelé, a periféria felé lökődik, vagy külső ingerek szükségessé teszik, hogy a periféria felé mozduljon (még akkor is, ha alszom), akkor a képeim a megjelenítés terének legkülsőbb régióiba törekszenek, és ezért jeleiket a külső világ felé adják le. Mikor mélyen alszunk, a megfigyelési pont befelé zuhan, a képek belsővé válnak, és a megjelenítés terének általános

struktúrája megváltozik. Így aztán amikor ébren vagyok, magamból látom a dolgokat, de nem látom magamat, míg alvás közben többnyire látom magamat.

Alkalmanként sokan nem önmagukat látják álmukban, hanem ahhoz hasonlóan látnak, ahogy a mindennapokban érzékelik világot. Ez azért van így, mert a megfigyelési pont a megjelenítési tér határára kerül. Nyugtalanul alszanak. De ha a megfigyelési pontom befelé esik, és megjelenítem magam az álmaimban, akkor látom magamat kívülről. Nem arról van szó, hogy a magamról alkotott kép a fejemen kívül van, hanem arról, hogy a megfigyelési pont befelé mozdult el, és mint egy képernyőn, látom a megjelenítés filmjét, melyben én magam szerepelek. Azonban nem úgy észlelem magamból a világot, mint amikor ébren vagyok, hanem látom magamat, amint bizonyos tevékenységeket végzek. Ugyanez történik a régi emlékekkel. Ha visszaemlékeztek két, három vagy négy éves korotokra, akkor nem úgy emlékeztek magatokra, mintha saját magatokból látnátok a tárgyakat, hanem magatokat látjátok, miközben csináltok valamit vagy bizonyos tárgyakkal körülveve. A régi emlékekben - ugyanúgy, mint a mély álom megjelenítéseiben - a megfigyelési pont mélyre kerül. Ez a megfigyelési pont nem más, mint az én. Az én mozog, az én a megjelenítési tér különböző mélységeiben helyezkedhet el, az énből figyelem a világot, az énből a saját megjelenítéseim is megfigyelhetők. Az én változó, az én megváltoztatja a megjelenítéseket, az én módosítja az észleléseket, ahogy azt a fenti példában láthattuk.

Amikor megjelenítek képeket, amelyek különböző mélységekben helyezkednek el, például amikor elképzem, hogy lefelé megyek a lépcsőn a mélybe, vagy azt, hogy felfelé, és megfigyelem a szememet, észreveszem, hogy az első esetben lefelé, a második esetben felfelé néz. Azaz, annak ellenére, hogy a szemnek itt semmilyen funkciója nincs, mert nem kell néznie semmilyen külső tárgyat, úgy követi a megjelenítéseket, mintha valóban észlelné őket. Ha elképzem, hogy a házam arrafelé van, akkor a szemem általában arrafelé fordul, és ha mégsem mozdul arra, a megjelenítésem akkor is a tér azon helyének felel meg. Ugyanez történik, ha a házamat egy másik helyen képzem el. A képeket követő lefelé és felfelé mozgó szem különböző tárgyakkal találkozik. Ez azért van így, mert úgy tűnik, hogy testünk minden impulzusrendszere kapcsolódik a megjelenítési képernyőhöz, melyet az én néz. Úgy, hogy a megjelenítés terének egy sávjában a test egy bizonyos részéből érkező impulzusok vannak, egy másikban pedig mások, és így tovább. Ahogyan arra bizonyára emlékeztek, ezek az impulzusok lefordítódnak, eltorzulnak és átalakulnak.

Vegyünk egy jól ismert példát. Az alany képzeletben elindul lefelé. Egyfajta csőben halad lefelé, és hirtelen nagy ellenállással találkozik. Ez az ellenállás egy nagy macskafej, amely akadályozza őt az ereszkedésben. Azért, hogy tovább tudjon menni, megsimogatja a macska nyakát. Képzeletben megsimogatja a macska nyakát, és a macska hirtelen összezsugorodik. Egyidejűleg egy kis feszültséget érez a saját torkában, és aztán tovább halad lefelé a csőben. Azaz a macska itt nem más, mint az alany torkában lévő feszültség allegóriája. Amikor az

ellazulás megtörténik, akkor ennek a képnek, amit macskaként allegorizált, módosul a jelrendszere, az ellenállás csökken, és barátunk tovább halad lefelé.

Egy másik esetben az alany lefelé indul a megjelenítésében. Ott, a mélyben egyszer csak találkozik egy emberrel, akitől egy kis sötét követ kap. Barátunk elkezd felfelé menni, elérkezik egy középső szintre, egy többé-kevésbé hétköznapi, bár megjelenített szintre. Jön egy másik ember, akitől egy másik tárgyat kap, hasonló formájút, mint amelyet lent kapott. Tovább halad felfelé, magasabb szintek felé, a hegyeken át, belevész a felhőkbe, és ott egy angyalszerű lényel találkozik, akitől egy fényesebb és világosabb tárgyat kap, mely mégis hasonló az előzőekhez. Barátunk a tárgyakat mind a három esetben a megjelenítés terének egy bizonyos pontján látja. Nem az történik, hogy egyszer egy ponton, aztán egy másikon, és végül egy harmadikon jelenik meg a tárgy, hanem mindegyik szinten a szint közepe felé tűnik fel, kicsit balra. Mint barátunk később megérti, ennek az az oka, hogy csigolyaprotézise van, ami jeleket ad, és noha ő nem mindig ugyanúgy észleli, ez a jel mindig lefordítódik képpé.

Ily módon az allegorizáció rendszerei átalakítják a belső test jeleit, és lefordítják őket a megjelenítés terének különböző pontjain elhelyezkedő képekre. Nem arról van szó, hogy amikor a szem lefelé vagy felfelé néz, akkor lemegy megnézni, mi is történik a test belsejében. A szem nem hatolt be a nyelőcsőbe, hanem a feszültség jele megjelent a képernyőn anélkül, hogy a szem eljutott volna arra a pontra. Így, amikor lefelé haladok a megjelenítés terében, a belső test különböző szintjeiről érkező lefordításokkal kerülök kapcsolatba. Ez nem azt jelenti, hogy a szemem behatol a zsigereimbe és lefordítja, amit ott látok.

Ahogy haladunk lefelé a megjelenítés terében, az egyre sötétedik. Ahogy felfelé haladunk a megjelenítés terében, egyre világosabbá válik, ahogyan azt már tudjátok. Ez az ereszkedéskor tapasztalt sötétség és az emelkedéskor tapasztalt világosság valójában két jelenséggel függ össze: az egyik a látási központoktól való távolodás, a másik az elképzelések és észlelések megszokott rendszere, ahol a napfényt az éggel, a sötétséget pedig a mélységgel társítjuk. Kétségtelen, hogy ez módosul azokon a helyeken, ahol a földet szinte mindig hó borítja, és az ég sötét, mint ahogyan azt a nagyon hideg és borús vidékek lakói leírják. Ugyanakkor léteznek sötét tárgyak a magasságokban, még ha általában a megjelenítés tere világosabb is, és vannak világos tárgyak a megjelenítés terének mélységeiben. Azonban a megjelenítés terének mind az emelkedésben, mind az ereszkedésben vannak határai. De ez már egy másik téma, ami további magyarázatot igényel.

Tizennégy kérdést vizsgáltunk: 1. a megfigyelési pont helyzete egy külső tárgyhoz képest; 2. a megfigyelési pont, amikor a tárgy belül van; 3. amikor a megfigyelési pont hátul helyezkedik el; 4. a hamis megfigyelési pont, amely látszólag elmozdul, mikor magunkat szemből képzeljük el; 5. mi történik a megjelenítés terének legszélén található tárgyakkal; 6. a megjelenítés terének az önmagunkon belül és kívül megjelenített tárgyak szerinti szétválasztása, mely szétválasztást a szem által meghatározott taktilis határ jelöli ki; 7. az észlelés módosulása a megjelenítés által;

8. mi történik, amikor egy tárgyat belülré helyezünk, és közben a testünkkel próbálunk műveleteket végezni; 9. hogyan változik a megjelenítés tere, mikor az ébrenlét szintjén cselekszünk; 10. hogyan változik a megjelenítés tere az alvás szintjén; 11. mi történik azokkal a tárgyakkal, amelyek a belső térhez tartoznak; 12. a megjelenítés tere, amely a belső test különböző részeihez kapcsolódik, és úgy jelenik meg, mint egyfajta képernyő; 13. amennyiben a megjelenítés terében a képeket követve felfelé haladunk, akkor az egyre világosabbá válik; és végül, 14. amennyiben a megjelenítés terében lefelé követjük a képeket, a tér általában egyre sötétebbé válik, bár léteznek kivételek.

Mindebből számtalan következtetést lehet levonni.